

ББК 67.308
П 35

Засновник

Академія правових наук України

Редакційна колегія

Ю. В. Баулін (головний редактор), В. С. Зеленецький (заст. головного редактора), В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, В. В. Голіна, Ю. М. Грошевий, Л. В. Дорош, О. Г. Кальман, Н. В. Сібільова, В. В. Сташис, А. Х. Степанюк, В. Ю. Шенітько

Видавець

Інститут вивчення проблем злочинності
АПрН України
61002, Харків, вул. Пушкінська, 49
Тел. 715-62-08; 706-15-94

Видавництво

«Право» Академії правових наук України
61002, Харків, вул. Чернишевська, 80
Тел. 164-552, 164-553

ISBN 966-8467-41-8

© Інститут вивчення проблем
злочинності АПрН України, 2005
© «Право», 2005

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ЗА 1995–2005 РОКИ**

В. І. Борисов, д-р юрид. наук, професор,
академік АПрН України,

директор ІВПЗ АПрН України,
В. С. Зеленецький, д-р юрид. наук, професор,
член-кореспондент АПрН України,
заступник директора з наукової роботи
ІВПЗ АПрН України,

В. С. Батиргарєєва, канд. юрид. наук,
вчений секретар.
Інститут вивчення проблем злочинності
АПрН України

**ВКЛАД ІНСТИТУТУ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК
УКРАЇНИ В РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ
ПРАВОВОЇ НАУКИ**

Визнавши необхідність правового забезпечення в Україні проведення реформ, що відбувалися в середині 90-х років відразу в багатьох сферах життєдіяльності українського суспільства, постановою Академії правових наук України №4/4-Н від 21 червня 1995 року на виконання п. 8 розпорядження Президента України від 10 лютого 1995 року №35/95-РП та п. 2 постанови Кабінету Міністрів України №321 від 18 травня 1994 року «Питання Академії правових наук України» був створений Інститут вивчення проблем злочинності (далі — Інститут). Відтоді й започаткувалася історія становлення та функціонування одного з провідних наукових структурних підрозділів Академії правових наук України.

На Інститут було покладено значний обсяг завдань, що стосувалися проведення фундаментальних та прикладних досліджень, спрямованих на правове супроводження діяльності Верховної Ради України, Президента України та Кабі-

© В. І. Борисов, В. С. Зеленецький, В. С. Батиргарєєва, 2005

нету Міністрів України, інших центральних і місцевих органів влади в галузі боротьби зі злочинністю, правоохоронних органів; розробки наукових концепцій розвитку законодавства; наукового обґрунтування та підготовки загальнодержавних і регіональних програм протидії злочинним проявам у тих чи інших суспільних сферах, а також проектів законодавчих актів, зокрема Кримінального, Кримінально-процесуального, Кримінально-виконавчого кодексів України; проведення правових експертиз чинних і тих, що розробляються, нормативно-правових актів у відповідній сфері; складання аналітичних інформаційних оглядів стану та тенденцій розвитку законодавства в галузі боротьби зі злочинністю, аналізу практики застосування цього законодавства; розробки методик розслідування окремих видів злочинів тощо. Зазначені напрямки науково-дослідної діяльності Інституту були визначені постановою відділення кримінально-правових наук Академії правових наук України від 25 січня 1996 року № 1.

Виконувати цей значний обсяг роботи мав невеликий на час створення Інституту колектив, який структурно був організований у три наукових відділи, а саме: відділ кримінально-правових проблем та кримінально-виконавчого законодавства; відділ загальної теорії кримінології та кримінологічних досліджень та відділ дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності. У свою чергу, в ці відділи входила низка секторів і лабораторій.

На перших порах, за відсутності досвідчених наукових кадрів, організувати в Інституті масштабні дослідження не було змоги, проте вже з 1 жовтня 1995 року розпочалася науково-дослідна робота за трьома темами: 1) Компетенція спеціальних підрозділів з питань боротьби з організованою злочинністю щодо здійснення ними оперативного-розшукової та слідчої діяльності і питання підвищення її якості (науковий керівник — доктор юридичних наук, професор Г. А. Матусовський); 2) Навантаження та умови праці слідчих підрозділів як фактор якості діяльності правоохоронних органів (науковий керівник — кандидат юридичних наук, доцент Г. К. Кожевников); 3) Використання сучасних досягнень науки і техніки в боротьбі зі злочинністю (інформаційний пошук та обґрунтування напрямку впровадження технічних засобів у правоохоронну діяльність) (науковий керівник — доктор юридичних наук, професор М. В. Салтєвський).

Виконання зазначених тем було покладено на тимчасові творчі колективи, які об'єднали підком досвідчених у різних галузях науки фахівців Харкова. Директором Інституту був обраний доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого В. І. Борисов, який очолював його десять років. Поряд із організаційно-управлінською роботою, яка вимагала значних зусиль і часу, притаманних періоду становлення, багато уваги В. І. Борисов приділяв науковій і законопроектній діяльності, зокрема був одним із розробників нового Кримінального кодексу України та двох коментарів, автором низки монографій, співавтором підручників та посібників із кримінального права тощо.

Здійснення координації наукових розробок, що проводяться в Інституті, та вирішення загальних питань, пов'язаних з організацією наукових досліджень, покладені на заступника директора з наукової роботи, посаду якого з квітня 1997 року обіймає доктор юридичних наук, професор В. С. Зеленецький. Незважаючи на велику завантаженість, за вісім років роботи в Інституті В. С. Зеленецький видав 125 наукових праць загальним обсягом 285 друкованих аркушів.

Одним із перших в Інституті розпочав роботу **сектор дослідження проблем судової діяльності**, який структурно увійшов до відділу дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності. З 1995 року сектор розпочав дослідження за темою «Судова влада і проблеми її формування». Її виконання дало змогу розпочати теоретичне дослідження природи, сутності, ознак і принципів судової влади, здійснити соціологічне опитування серед суддів районних, міських та апеляційних судів Полтавської, Донецької і Харківської областей, провести «круглий стіл» тощо. Попередні висновки, отримані за результатами виконання цієї теми, були покладені в такі наукові розробки сектора: «Судова влада та проблеми її формування та функціонування» (1997–2002 рр.); «Кримінально-процесуальне пізнання та його критерії» (2002–2007 рр.). Керівництво обох тем здійснював віце-президент АПрН України, професор, академік АПрН України Ю. М. Грошевий. Наукові результати знайшли свій вияв у Науково-практичному коментарі Конституції України (Харків — Київ, 2003 р.), у підготовці матеріалів до проектів

Кримінально-процесуального кодексу України, законів України «Про судоустрій України», «Про прокуратуру», в низці монографій, зокрема «Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе» (В. С. Зеленецкий), «Прокурорский надзор за исполнением органами дознания и досудебного следствия законов при приеме, регистрации, проверке и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях» (В. С. Зеленецкий), «Затримання та взяття під варту в процесі дізнання та досудового слідства в Україні» (В. І. Борисов, Н. В. Глинська, В. С. Зеленецький, О. Г. Шило), науково-практичних посібників, наукових статтях, проєктах законів, а також оприлюдненні на багатьох науково-практичних конференціях, семінарах, «круглих» столах тощо. З початку утворення і дотепер сектор працює під керівництвом кандидата юридичних наук, доцента Н. В. Сібільової.

Сектор дослідження проблем боротьби з корупцією та організованою злочинністю, який структурно також належить до відділу дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності, розпочав свою роботу фактично від часу створення Інституту. Наукові пошуки сектор проводив відразу в кількох напрямках — вивчення стану, проблем та суперечностей як у правозастосовчій практиці, так і в нормативній базі; формування понятійного апарату; встановлення системи взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю (в межах теми «Компетенція спеціальних підрозділів з питань боротьби з організованою злочинністю щодо здійснення ними оперативно-розшукової та слідчої діяльності та питання підвищення її якості») та в напрямку розробки криміналістичної концепції економічних злочинів, їх класифікації, а також використання математичних, кібернетичних, економетричних, статистичних методів аналізу, виявлення та розслідування економічних злочинів (у межах теми «Використання досягнень науки і техніки в боротьбі з окремими видами тяжких злочинів у сфері економіки і фінансів з ознаками корупції»).

У 1998 році науковці сектора дослідження проблем боротьби з корупцією та організованою злочинністю розпочали роботу над новою фундаментальною темою «Система та види методик розслідування економічних злочинів з ознаками корупції, які вчиняються групами осіб» (1998 — 1999 рр.), яка завершилася створенням теоретичних засад розслідуван-

ня економічних злочинів, визначенням особливостей виявлення економічних злочинів корупційної спрямованості, вчинених групами осіб, та наданням відповідних методичних рекомендацій працівникам правоохоронних органів.

Починаючи з 2000 року, основну увагу науковців сектора в межах виконання теми «Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються в кредитно-фінансовій сфері» (2000—2001 рр.) було зосереджено на дослідженні найбільш поширених сьогодні механізмів злочинної діяльності, пов'язаних з ухиленням від оподаткування в особливо великих розмірах при здійсненні фінансово-господарських операцій, розкраданням грошових коштів, у тому числі бюджетних, «тіньовим» обміном валюти, незаконними конвертаційними операціями та ін.

Нині сектор працює над виконанням досліджень за темою «Криміналістична характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (2002—2006 рр.), оскільки, виходячи з необхідності вдосконалення та оптимізації процесу розкриття та розслідування злочинів у сфері економіки, актуальною є розробка концепції криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що базується на дослідженні механізмів формування злочинного капіталу та його легалізації в кредитно-фінансовій і банківській системах, бюджетній, приватизаційній, зовнішньоекономічній сферах, на фондовому ринку тощо.

Новітні здобутки роботи сектора знайшли відображення, зокрема, в монографії «Экономические преступления: криминалистический анализ» (Г. А. Матусовський).

До жовтня 2003 року незмінним керівником сектора був заслужений професор Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук Г. А. Матусовський. На превеликий жаль, талановитий вчений пішов із життя. З початку 2004 року керівництво сектором покладено на доктора юридичних наук, професора В. А. Журавля.

Сектор кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю створений у межах відділу кримінально-правових проблем та кримінально-виконавчого законодавства у 1995 році. До 2000 року сектором керував доктор юридичних наук, професор В. П. Ємельянов; у 2000—2001 роках його очолю-

вала кандидат юридичних наук, доцент Л. В. Дорош; а з 2002 року керівником сектора стала доктор юридичних наук, професор Н. О. Гуророва.

Протягом 1995–1996 років вирішувалися питання кадрового забезпечення сектора. Їх успішне розв'язання дало змогу з початку 1997 року взятися за розробку фундаментальної теми, розрахованої на п'ять років, під назвою «Кримінальне право України. Проблеми теорії і практики застосування» (науковий керівник — академік-секретар відділу кримінально-правових проблем АПрН України, професор, академік АПрН України В. В. Сташис). Метою цього дослідження стало наукове осмислення як нових кримінально-правових інститутів, так і відомих раніше, але таких, що зазнали впливу сучасного розвитку суспільства, та розробка нових концепцій, спрямованих на удосконалення теорії і практики застосування кримінального права України. Вагомим підсумком творчого пошуку в цьому напрямку стала підготовка разом із науковцями кафедри кримінального права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого двадцяти восьми томів робочих матеріалів до проекту Кримінального кодексу України. Наробки науковців, що працювали над цією темою (професор, академік НАН України та АПрН України В. Я. Тацій, професор, академік АПрН України В. В. Сташис, професор, академік АПрН України В. І. Борисов та інші), знайшли відображення в новому Кримінальному кодексі України, що був прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 року.

З 2002 року і дотепер у центрі уваги наукових інтересів сектора кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю перебуває тема «Теоретичні проблеми кримінальної відповідальності та покарання», яка розробляється разом із сектором проблем кримінально-виконавчого законодавства. Її виконання має вирішити питання кримінальної відповідальності за злочини проти особи, злочини у сфері господарської діяльності, а також теоретично обґрунтувати практику притягнення осіб, винних у вчиненні злочинів, до кримінальної відповідальності та застосування до них покарання за новим КК України.

Набутки сектора кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю широко використовуються під час роботи

правоохоронних органів із попередження та боротьби зі злочинністю. Зокрема, особливий попит має Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України, який був виданий в 2003 році. Обсяг цього видання становить 97 друкованих аркушів (1195 с.). Незважаючи на те що Коментар до Кримінального кодексу вийшов великим тиражем, він швидко розійшовся серед спеціалістів. Зокрема, лише Верховний Суд України придбав для потреб судів України 1000 примірників. Зміни в законодавстві та новітні наукові дослідження викликали необхідність підготовки другого видання зазначеного коментарю.

Результати роботи сектора відображені в низці монографій, серед яких слід виокремити «Тероризм и преступления с признаками терроризирования (уголовно-правовое исследование)» (В. П. Емельянов), «Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения» (В. І. Борисов, С. В. Гизимчук), «Кримінально-правова оцінка легалізації наркодоходів» (О. М. Лемешко) та ін.

Упродовж кількох років суміжні із сектором кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю дослідження проводить *сектор проблем кримінально-виконавчого законодавства*, який був створений у 1995 році з огляду на необхідність проведення досліджень, спрямованих на вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства та правозастосовчої практики у сфері виконання кримінальних покарань. Завідувачем сектора був призначений доктор юридичних наук, професор В. М. Трубников. Але більш масштабно сектор розгорнув свою роботу над фундаментальними та прикладними науковими дослідженнями, починаючи з 1997 року, коли керівником сектора був призначений доктор юридичних наук, професор А. Х. Степанюк.

За період існування сектора його співробітники провели дослідження за темами «Проблеми теорії та практики виконання покарань» (1997–1999 рр.), «Проблема імплементації міжнародних стандартів у діяльності органів і установ виконання покарань» (1999–2001 рр.), «Проблеми реформування кримінально-виконавчої системи» (2001–2002 рр.). З 2002 року, як уже зазначалося, сектор досліджує теоретичні та практичні питання виконання кримінальних покарань як

стадію кримінальної відповідальності в межах загальної теми «Теоретичні проблеми кримінальної відповідальності та покарання». Найвагомим результатом наукових розробок сектора було прийняття у 2003 році Кримінально-виконавчого кодексу України, в розробці проекту якого брали участь науковці сектора. Крім того, результати дослідження за цими темами відбиті в монографії «Сущность исполнения наказания» (А. Х. Степанюк).

У 1995 році був створений тимчасовий творчий колектив із провідних криміналістів та представників інших галузей знань для розробки теми «Використання сучасних досягнень науки і техніки в боротьбі зі злочинністю (інформаційний пошук та обґрунтування напрямку впровадження технічних засобів у правоохоронну діяльність)», який у 1996 році перетворився на *лабораторію* під однойменною назвою «*Використання сучасних досягнень науки і техніки в боротьбі зі злочинністю*». Завідувачем лабораторії свого часу був призначений доктор юридичних наук, професор М. В. Салтевський. З 1999 року і дотепер лабораторію очолює доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України В. Ю. Шепітько.

Протягом 1996–1997 років співробітники лабораторії досліджували проблеми, пов'язані з використанням досягнень науки і техніки в боротьбі з окремими видами тяжких злочинів проти особи і, передусім, убивствами на замовлення, злочинами терористичного спрямування, викраденням людей, в тому числі дітей. За результатами дослідження була розроблена інформаційно-аналітична система «СПРАВА».

Упродовж 1998–1999 років лабораторія працювала над темою «Криміналістичні, правові та організаційні проблеми використання технічних засобів у боротьбі зі злочинністю», що розроблялася за такими напрямками, як 1) розробка методів та засобів дослідження мовних сигналів людини для її ототожнення та встановлення психофізіологічних параметрів; 2) теорія і практика відтворення комп'ютерними засобами зовнішності злочинця за слідами пам'яті очевидця; 3) правові та організаційні проблеми проведення судової експертизи. У результаті її виконання були запропоновані нові методики провадження судово-фоноскопічної і судово-психологічної експертизи.

У 2000–2001 роках науковці лабораторії працювали над темою «Криміналістичні проблеми збирання доказів техніч-

ними засобами у кримінальному процесі». Основну увагу було зосереджено на проблемах вдосконалення методик ідентифікації засобів звуко- і відеозапису, комп'ютерних технологій; диференціації ідентифікаційних ознак мовного сигналу, заснованих на аналізі структурних характеристик елементарних сегментів; інформаційного забезпечення доведення по кримінальній справі; методах дослідження невидимих слідів контакту тощо.

З 2002 року у лабораторії ведеться робота над фундаментальною темою «Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів», виконання якої розраховано на п'ять років. На сьогодні вже є певні напрацювання. Так, кандидат технічних наук О. Я. Дрюченко створив методику ідентифікації людини за голосом, яка дає змогу ототожнювати особу, в тому числі за обмеженим обсягом мовного матеріалу (ідентифікація здійснюється за елементними сегментами голосних звуків). Ця методика визнана винаходом, на який отримано підтвердження в Українському інституті промислової власності (Укрпатент) Держаного департаменту інтелектуальної власності.

Плідні результати роботи науковців лабораторії лягли в основу багатьох праць, серед яких особливо слід наголосити на монографії «Теория криминалистической тактики» (В. Ю. Шепітько), науково-практичні посібники «Ідентифікація людини за ознаками зовнішності» (В. Ю. Шепітько, О. М. Могильников, С. О. Когут та інші) та «Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными преступными группами и преступными организациями» (В. Ю. Шепітько).

У 1998 році було організовано Бюро судових експертиз, основними напрямками діяльності якого стало проведення судово-фоноскопічних та судово-психологічних експертиз, надання консультацій. Діяльність Бюро забезпечується науковим потенціалом лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю».

У 1997 році розпочав свою роботу *сектор вивчення причин злочинності*. Вже із самого початку наукові пошуки сектора засвідчили широкий діапазон проблем — «Кримінологічна характеристика та попередження господарських і корисливих службових злочинів (на матеріалах Харківського регіону)» (1997 — 1998 рр.); «Проблеми підвищення ефективності

діяльності правоохоронних органів по виявленню причин та умов і профілактики економічних злочинів в Україні» (1999—2000 рр.); «Прогнозування економічної злочинності, планування і координація заходів боротьби з нею» (2001—2001 рр.). З 2003 року робота науковців сектора в межах фундаментальної теми «Теоретичні проблеми попередження злочинності» зосередилась на виконанні дослідження «Теоретичні і практичні проблеми попередження злочинів у сфері службової діяльності». Працюючи над цією темою, науковці сектора поставили за мету вирішити низку важливіших завдань, зокрема розробити теоретичні, методологічні і прикладні питання попередження злочинів у сфері економічної діяльності, проаналізувати шляхи усунення причин і умов, що їм сприяють, з одного боку, та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів — з другого. Незмінним керівником сектора вивчення причин злочинності є доктор юридичних наук, професор О. Г. Кальман.

За роки діяльності сектора вийшло друком або були задепоновані чимало наукових праць, зокрема «Стан та головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми» (О. Г. Кальман), «Проблеми підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів по виявленню причин та умов і профілактиці економічних злочинів» (О. Г. Кальман, І. О. Христин, Ю. Г. Бойко), «Проблеми прогнозування економічної злочинності, планування і координація боротьби з нею» (О. Г. Кальман, І. О. Христин, Г. Ю. Дарнопих, Н. О. Чікіна) та ін.

Сектор попередження злочинності серед неповнолітніх та молоді був створений в Інституті в 1995 році як підрозділ, основним завданням якого було вивчення кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх і молоді, особи злочинця-неповнолітнього та молодого злочинця, детермінації і попередження злочинності серед контингенту осіб віком від 14 до 29 років. Але у зв'язку з вирішенням деяких кадрово-організаційних питань сектор розпочав роботу над фундаментальними дослідженнями з 1998 року, коли його керівником було призначено доктора юридичних наук, професора, член-кореспондента АПрН України В. В. Голіну. Цього ж року вперше в Україні було розпочато комплексне дослідження за темою: «Сучасні проблеми насильницької

злочинності проти особи та її попередження» (1998 — 1999 рр.) За два роки сектор виконав значну роботу з вивчення кількісно-якісних показників насильницької злочинності в Україні, поширеності цих злочинів у окремих її регіонах, розгляду основних кримінологічних рис особи злочинця, формулювання причин й умов насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, у тому числі пов'язаних з організованою злочинністю, місцями позбавлення волі, з віктимною поведінкою жертви злочину та ін. На основі поглибленого аналізу результатів репрезентативного вибіркового дослідження були отримані нові теоретичні знання про насильницьку злочинність в Україні, які дали змогу розробити сучасну систему реальних попереджувальних заходів у країні, що знайшли відображення в законах України, державних програмах боротьби зі злочинністю, Указах Президента України, постановках Кабінету Міністрів України тощо.

Розробка теми дослідження сектора «Кримінологічна характеристика злочинів, що посягають на особисту волю людини, та їх попередження» (2000 — 2001 рр.) дала можливість отримати науково значущі дані про основні кримінологічні риси злочинності проти особистої волі людини, особи злочинців і потерпілого, «географію» цих злочинних проявів, їх зв'язки з організованою та транснаціональною злочинністю та ін.

Нині в межах фундаментальної теми «Теоретичні проблеми попередження злочинності» сектор проводить дослідження «Кримінологічна характеристика корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх та особливості попередження її у великому місті» (на прикладі м. Харкова).

За час роботи сектора опубліковані або задепоновані, зокрема, такі монографії: «Злочини проти особистої волі людини та їх попередження» (В. І. Борисов, В. В. Голіна, В. С. Батиргарєєва), «Кримінологічні, кримінально-правові проблеми бандитизму в Україні та його попередження» (В. В. Голіна), «Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері» (Б. М. Головкін) та ін.

Лабораторія «Вдосконалення правового становища жінок та попередження жіночої злочинності» розпочала свою роботу при Інституті у 2000 році. Структурно лабораторія підпо-

рядкована відділу загальної теорії кримінології та кримінологічних досліджень. Завідувачем лабораторії є кандидат юридичних наук, доцент О. М. Руднева.

За період існування лабораторії її співробітниками було проведено дослідження на тему «Соціальні та правові аспекти становища жінок в Україні та попередження жіночої злочинності» (2001 — 2003 рр.). Нині в межах фундаментальної теми «Теоретичні проблеми попередження злочинності» лабораторія розробляє самостійний напрямок «Теоретичні та прикладні проблеми попередження насильницьких злочинів і правопорушень у сімейно-побутовій сфері», головною метою якого є комплексне вивчення насильницької злочинності в сімейно-побутовій сфері, аналіз процесу криміналізації поведінки правопорушників та феноменологічних аспектів і закономірностей злочинів та правопорушень у сімейно-побутовій сфері, розробка заходів їх попередження, розробка проектів нормативних актів у цій сфері та коментування чинного законодавства.

До вагомих досягнень науковців лабораторії, без сумніву, можна віднести підготовку коментарю до Закону України «Про попередження насильства у сім'ї». Цей коментар, що вийшов друком у видавництві Харківської національної академії державного управління в 2003 році тиражем 400 примірників, вже розійшовся серед практичних працівників. Підготовлено нове видання, до якого увійшли зміни та доповнення до чинного законодавства України. Крім того, за редакцією О. М. Рудневої опублікований збірник документів «Виконання Конвенції з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок: позиція держави та погляд громадянського суспільства».

Лабораторія соціології та порівняльного правознавства в галузі боротьби зі злочинністю була створена в листопаді 2001 року. Очолив її кандидат філософських наук, доцент О. В. Сердюк. Основним завданням лабораторії є проведення комплексних соціально-правових досліджень проблем злочинності та розробка методологічних проблем застосування соціологічного та порівняльно-правових методів вивчення злочинності.

Про необхідність створення подібного наукового підрозділу наголошувалося ще в постанові Президії АПрН України

1998 року. Ця постанова ініціювала проведення порівняльно-правових досліджень. Тому в 1998 році був утворений тимчасовий творчий колектив для проведення досліджень за темами «Порівняльно-правовий аналіз законодавства європейських держав та США, що регулює боротьбу з організованою злочинністю» (1998–1999 рр.); «Порівняльний аналіз законодавства держав Європи та США по боротьбі з організованою злочинністю у сфері економіки» (1999–2001 рр.). Науковим керівником цих тем був призначений кандидат юридичних наук, доцент В. В. Афанасьєв.

Плідну наукову роботу лабораторія почала з теми «Правове регулювання міграційних процесів як засіб попередження злочинності: соціологічний та порівняльно-правовий аналіз» (2001–2003 рр.) під керівництвом кандидата філософських наук, доцента О. В. Сердюка. Робота була присвячена дослідженню соціально-правових проблем міграції та її впливу на злочинність в Європейському Союзі й Україні, аналізу правових та соціальних засобів попередження злочинності мігрантів у Європейському Союзі.

Сьогодні лабораторія веде науковий пошук за напрямком «Теоретичні та прикладні проблеми попередження злочинів у сфері службової діяльності в органах виконавчої влади країн Ради Європи: соціологічний та порівняльно-правовий аналіз» (2004–2005 рр.). Ця робота виконується також у межах загального дослідження «Теоретичні проблеми попередження злочинності». Особливістю цього дослідження є те, що воно — перше у вітчизняній науці комплексне соціально-правове дослідження практики країн Ради Європи в попередженні службових злочинів в органах виконавчої влади, результати якого знайдуть відображення в науково-практичному коментарі європейських антикорупційних конвенцій, у наукових статтях, тезах наукових доповідей на конференціях тощо. Крім того, на підставі виконаного дослідження будуть запропоновані рекомендації з удосконалення превентивної діяльності в органах виконавчої влади в Україні. Підготовлено також пропозиції змін та доповнень до вітчизняного законодавства.

Вагомою роботою науковців лабораторії за час її існування стала монографія «Соціальні та правові проблеми попередження злочинів у сфері міграційних процесів» (за загальною редакцією О. В. Сердюка).

З 1996 по 2004 рік у структурі Інституту функціонував відділ економіко-правових проблем попередження економічних правопорушень, який знаходився у м. Донецьку і організаційно був підпорядкований Інституту економіко-правових досліджень НАН України. Від часу його створення і до 2004 року цей відділ очолював кандидат юридичних наук, доцент В. В. Хахулін, а з 2004 року його керівником було призначено кандидата юридичних наук, доцента О. О. Ашуркова. Науковці відділу проводили здебільшого спільні дослідження в галузях господарського, екологічного та кримінального права.

З 2005 року в Інституті працює *наукова лабораторія дослідження злочинності проти прав і свобод людини і громадянина*. Цю лабораторію очолив доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України В. П. Тихий. У найближчі роки лабораторія досліджуватиме тему «Теоретичні і прикладні проблеми відповідальності за порушення виборчих прав за кримінальним законодавством України».

У складі творчих колективів співробітники секторів і лабораторій Інституту протягом 2002–2004 років здійснювали роботу над багатьма науковими проектами, виконання яких впливає з Комплексної програми профілактики злочинності на 2001–2005 роки, затвердженої Указом Президента України від 25 грудня 2000 року за № 1376/2000. Уже самі назви свідчать про широту та різноманітність наукових розробок: «Проведення дослідження проблем протидії торгівлі людьми як виду діяльності організованої злочинності та розробка заходів, спрямованих на поширення у громадян знань та навичок, необхідних їм для того, щоб не стати жертвами зазначених злочинів»; «Теоретичні та прикладні проблеми рецидивної злочинності осіб, які були раніше засуджені і утримуються в місцях позбавлення волі після повторного засудження»; «Криміналістична профілактика економічних злочинів»; «Наукове забезпечення створення міжвідомчої автоматизованої бази даних про причини і умови наркозлочинності» та ін.

Сьогодні Інститут є однією з провідних науково-дослідних установ юридичного профілю в Україні, що здійснює низку фундаментальних та прикладних досліджень у сфері боротьби зі злочинністю, надає висновки, консультації, виконує наукові експертизи в галузі нормативного регулюван-

ня цієї сфери, а також видає наукову продукцію (монографії, посібники, коментарі, довідники, словники тощо), організовує науково-практичні конференції, семінари, «круглі столи», готує аспірантів та здобувачів для забезпечення в майбутньому потреб, що необхідні для проведення наукових досліджень.

Важливу роль відіграє Інститут у підготовці проектів та внесенні змін і доповнень до законодавчих та інших нормативних актів України щодо регулювання різноманітних аспектів боротьби зі злочинністю та їх вдосконалення. Зокрема, він зробив пропозиції та зауваження до проектів законів України «Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів», «Про боротьбу з корупцією», а також до концепції і проекту Закону України «Про основні засади протидії корупції в Україні»; підготував пропозиції до проекту Національної програми діяльності державних органів у сфері протидії організованій злочинності і корупції до 2010 року, а також до проекту Програми комплексних заходів щодо протидії незаконному вивезенню коштів та цінностей за кордон та по поверненню їх до України; Концепції забезпечення захисту законних прав і інтересів громадян України, що постраждали від злочинів, та ін.

Прикладом впровадження в законодавчу діяльність та правозастосовну практику значних наукових результатів, одержаних у процесі проведення Інститутом фундаментальних і теоретико-прикладних досліджень, стала активна участь провідних науковців Інституту в розробці проектів ключових кодексів Української держави — Кримінального та Кримінально-виконавчого. Ці кодекси вже діють. Триває робота над проектом Кримінально-процесуального кодексу України. Також надаються пропозиції щодо внесення відповідних змін і доповнень до законодавчих та інших нормативних актів України, які регулюють різноманітні аспекти боротьби зі злочинністю.

Відчутну допомогу від Інституту в підготовці законодавчих документів дістають усі гілки державної влади — Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, а також такі центральні установи держави, як Генеральна прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністер-

ство юстиції України, Служба безпеки України, Державний департамент України з питань виконання покарань та ін.

Інститут підтримує творчі контакти з іноземними науковими установами, зокрема з Інститутом відкритого товариства (м. Цуг, Швейцарія). Так, разом із цією організацією виконується проект «Пілотажний дослідницький проект застосування в Україні затримання і запобіжного заходу у виді взяття під варту». Раніше співробітники Інституту брали участь у виконанні низки наукових досліджень з конкурсної тематики в межах науково-дослідницької Програми «Американсько-українське партнерство» Академії правових наук України та Національного інституту юстиції Департаменту юстиції США, а також за Програмою стипендіатів-дослідників, яку проводив Харківський центр по вивченню організованої злочинності при Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого спільно з Американським університетом у Вашингтоні.

Значну увагу в Інституті приділяють підготовці висококваліфікованих наукових кадрів за спеціальностями: кримінальне право і кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальний процес і криміналістика, судова експертиза. На сьогоднішній день в аспірантурі ІВПЗ навчається п'ятеро аспірантів і сім пошукувачів наукового ступеня кандидата юридичних наук. У жовтні 2003 року відбувся захист кандидатської дисертації аспіранта Р. М. Гури за темою «Порядок і умови виконання покарання у вигляді позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю»; у січні 2004 року захист кандидатської дисертації Н. В. Глинської за темою «Обґрунтування рішень у кримінальному процесі»; у травні 2005 року захист кандидатської дисертації М. В. Сенаторова за темою «Потерпілий від злочину в кримінальному праві».

Обсяг наукової продукції Інституту свідчить про його поступ у вивченні актуальних проблем злочинності та її попередження, зокрема організованої та економічної злочинності, злочинності проти особистої волі людини, злочинів, що вчиняються неповнолітніми, тяжкої насильницької злочинності проти життя та здоров'я особи тощо. Лише 2004 року фахівцями Інституту надруковано наукової продукції загальним обсягом 446,63 друкованих аркушів. Це моно-

графії, наукові статті та тези наукових доповідей у збірниках наукових праць і наукових журналах, науково-практичні посібники, коментарі, довідники, словники тощо.

Отже, сьогодні Інститут вивчення проблем злочинності Академії правових наук України бере активну участь у розвитку та збагаченні правової наукової думки в Україні.

Рекомендовано до опублікування відділом загальної теорії кримінології та кримінологічних досліджень ІВПЗ АПрН України (протокол №1 від 5 квітня 2005 р.).

Рецензент — доктор юридичних наук, професор *О. Г. Кальман*